

УДК 351.851:005.332.3

Семенець-Орлова Інна Андріївна,
кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та політології, Національний авіаційний університет, 03058, м. Київ, пр. Космонавта Комарова, 1, тел.: (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Семенець-Орлова Інна Андреевна,
кандидат политических наук, доцент кафедры социологии и политологии, Национальный авиационный университет, 03058, г. Киев, просп. Космонавта Комарова, 1, тел.: (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Semenets-Orlova Inna Andriivna,
PhD (Politics), lecturer, Department of Sociology and Politology, National Aviation University, 03058, Kyiv, Str. Kosmonavta Komarova, 1, tel.: (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

DOI <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i12.91>

ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу оновленого нормативно-правового забезпечення розвитку освітньої галузі, яким визначаються особливості впровадження освітніх змін у сучасній Україні. У контексті даної проблематики значну увагу приділено дослідженню готовності освітньої системи до ініційованих змін, розуміння учасниками змін усіх нових можливостей розвитку, що потенційно з'являються внаслідок реформаторських перетворень. Автор визначає, що в сучасній Україні освітні зміни носять переважно структурний (трирівневість школи, створення опорних шкіл, автономія освітніх закладів, нові можливості для їхнього організаційного розвитку) та змістовий (нові програми та державні стандарти) характери. Автор обґрунтовує критичну потребу успішного закінчення реформи децентралізації влади, забезпечення реальної автономії закладів освіти в сучасній Україні, що створить органічну основу для здійснення реформи середньої освіти та впровадження інших масштабних освітніх змін.

Визначено, що оновлене нормативно-правове забезпечення освітньої галузі водночас розширює межі професійної свободи вчителів і звідси встановлює високі вимоги до професіоналізму педагогів. Зміну фокусу освітньої діяльності новачками задекларовано у бік практики, інтерактивності та функціональності. Учитель тепер створюватиме освітні та навчальні програми відповідно до потреб учнів і локальних громад, облаштовуватиме відкрите навчальне середовище, враховуючи потенціал школи і залучаючи до освітнього процесу партнерів.

Однак доведено, що визначені в оновленому нормативному забезпеченні освіти в Україні методики діяльнісного та проблемно-пошукового підходу вимагають відповідних умов навчально-виховного процесу. Активний учень стає активним громадянином; школа, шкільне оточення та клас стають мікросуспільством. Як і саме суспільство, шкільне середовище не позбавлене конфліктів чи проблемних ситуацій. Саме в таких умовах для учнів з'являється можливість навчитися свідомо визначати власні інтереси та отримати досвід громадянської активності.

Ключові слова: освітня зміна, публічне управління освітніми змінами, освітня інновація, оновлення освіти, освітня реформа.

ТЕНДЕНЦИИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ: ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННЫЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. Статья посвящена анализу усовершенствованного нормативно-правового обеспечения развития сферы образования, которое влияет на особенности внедрения образовательных изменений в современной Украине. В контексте данной проблематики автор анализирует состояние и готовность образовательной системы к внедрению изменений, понимание участниками изменений всех новых возможностей развития, которые появляются в результате реформаторских преобразований. Автор определяет, что в современной Украине образовательные изменения носят преимущественно структурный (трехуровневость школы, создание опорных школ, автономия образовательных учреждений, новые возможности для организационного развития образовательных учреждений) и содержательный (новые программы и государственные стандарты) характер. Автор обосновывает критическую потребность успешного окончания реформы децентрализации власти, обеспечение реальной автономии учебных заведений в современной Украине. Это может создать органическую основу для осуществления реформы среднего образования и внедрения других масштабных образовательных изменений.

Определено, что обновленное нормативно-правовое обеспечение образования одновременно расширяет рамки профессиональной свободы учителя и отсюда устанавливает высокие требования к профессионализму педагогов. Изменение фокуса образовательной деятельности новачками задекларировано в сторону практики, интерактивности и функциональности.

Учитель теперь будет создавать образовательные и учебные программы в соответствии с потребностями учащихся и локальных общин, обустривать открытую учебную среду, учитывая потенциал школы и привлекая к образовательному процессу партнеров.

Однако доказано, что определенные в обновленном нормативном обеспечении образования в Украине методики деятельностного и проблемно-поискового подхода требуют соответствующих условий учебно-воспитательного процесса. Активный ученик становится активным гражданином; школа, школьное окружение и класс становятся микрообществом. Как и само общество, школьную среду не лишено конфликтов или проблемных ситуаций. Именно в таких условиях для учащихся появляется возможность научиться сознательно определять собственные интересы и получить опыт гражданской активности.

Ключевые слова: образовательное изменение, публичное управление образовательными изменениями, образовательная инновация, обновления образования, реформа образования.

TENDENCIES IN REFORMING THE EDUCATIONAL SYSTEM OF MODERN UKRAINE: NATIONAL AND REGIONAL ASPECTS

Abstract. The author has analyzed the problem aspects of public administration of educational change in modern Ukraine. Special frameworks of public administration of educational change in an information society have been determined. The author has analyzed the categories of the implementation process of educational change. The author has explored the key features of external environment of such activity, formed by regulatory acts for settling relations in a particular area. The author has highlighted a set of contradictions of public management of educational change and recommendations for state agencies regarding the organization of an effective process of implementation of educational change as a social and political process with an emphasis on peculiar properties of the educational change.

It is determined that the updated legal and regulatory framework of the educational sector, at the same time, extends the scope of professional freedom of teaching and, hence, sets high requirements for the professionalism of teachers. The change in the focus of educational activity by innovations is declared in terms of practice, interactivity and functionality. The teacher will now create educational and training programs tailored to the needs of students and local communities, will create an open learning environment, taking into account the potential of the school and involving the partners in the educational process.

However, it has been proved that the methods of active and problem-searching approach defined in the updated normative provision of education in Ukraine require appropriate conditions for the educational process. An active student becomes an active citizen; school, school environment and class become a micro-society. Like the society itself, the school environment is not devoid of conflicts or

problem situations. It is in these conditions that students have the opportunity to learn to consciously identify their own interests and gain experience in civic activity.

Keywords: educational change, public management of educational change, education innovation, education renovation, education reform.

Постановка проблеми. Оскільки переважна більшість положень Закону України “Про освіту” (1991 р.) вичерпала свій регуляторний ресурс і не відповідає сучасним завданням повноцінного розкриття потенціалу кожної людини, розбудови України як демократичної, конкурентоспроможної європейської держави, 5 вересня 2017 р. було прийнято новий Закон України “Про освіту” [1]. Закон набрав чинності 28 вересня 2017 р. і декларував низку важливих новацій:

1) трирівневість школи — поділ об’єднаних раніше загальноосвітніх шкіл I–III ступенів на: початкову школу (4 роки навчання, вводиться з 2018 р.), основну школу (гімназію, 5 років навчання, вводиться з 2022 року); профільну середню школу — 3 роки (ліцеї та заклади професійної середньої освіти, вводиться з 2027 року);

2) перехід до компетентного підходу навчання — визначення компетентностей, якими повинні володіти школярі (у тексті Закону вони визначені, як: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інфор-

маційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти) [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Численні вітчизняні та зарубіжні [2] вчені привертають увагу до питання нововведень. Варто відзначити статті таких українських учених, як В. Кремень, С. Ніколаєнко, В. Громовий, Т. Фініков, Л. Паращенко, та західних теоретиків освітніх змін, таких як М. Барбер, Д. Блейз [3], Л. Бьорк [3], К. Ворли [4], Т. Гумінс [4], Т. Ковальський, П. Макларен, Ф. Раймерс, С. Сарасон, Т. Сержіованні, Т. Тімар. Фактори ефективності освітніх змін, особливо процедурні аспекти процесу їх успішної реалізації, стали предметом робіт, написаних М. Фулланом, Г. Стенлі [5]. У цій роботі ми розглянемо нормативно-правовий механізм управління освітніми змінами.

Мета дослідження — здійснити концептуальний аналіз вітчизняної практики публічного управління освітніми змінами, визначити особливості нормативно-правового за-

безпечення розвитку освітньої галузі в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Закон України “Про освіту” задекларував такі інституційні зміни:

1) автономія шкіл (школа наділяється повноваженнями ухвалювати навчальний план);

2) накладено обмеження на перебування на посаді директора школи максимум на дві каденції, по 6 років кожна. Директора тепер обиратиме на посаду спеціальна незалежна комісія, куди увійдуть директори державних та приватних шкіл, громадські представники, викладачі педагогічних вишів, представники районних державних адміністрацій;

3) перевіряти навчальні заклади буде Агентство забезпечення якості освіти, а не місцеві органи управління освіти, як це було досі [1].

У новому Законі України “Про освіту” чіткіше окреслена відповідальність органів місцевого самоврядування за забезпечення якості освіти у відповідних регіонах (ст. 66) [1], чого не було в попередньому Законі. Ця норма, звісно, витребувана етапом реалізації реформи з децентралізації влади в сучасній Україні. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі освіти щодо розвитку мережі навчальних закладів та установ, розвитку мережі спеціальних закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами у новому Законі істотно доповнено, що теж більше відповідає гарантіям забезпечення права на освіту у її доступності, рівному доступі та якості [1]. Якщо попередній Закон України “Про освіту” досить вузько окреслю-

вав зміст конституційного права на освіту з виокремленням таких його компонентів, як рівні умови доступу до освіти та безоплатна освіта у державних і комунальних навчальних закладах, то новий додав до перерахованих компонент якості та безперервності освіти. Окрім того, у новому Законі України “Про освіту” законодавець задекларував у переліку засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності такі позиції – формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності; формування громадянської культури та культури демократії.

Обласні ради, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська та Севастопольська міські ради, згідно з новим Законом України “Про освіту”, відповідають за забезпечення доступності повної загальної середньої освіти та професійної освіти; районні, міські ради та ради об’єднаних територіальних громад – за забезпечення доступності дошкільної, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти; сільські, селищні ради – за забезпечення доступності дошкільної та початкової освіти [1]. Це важливе уточнення розмежовує межі відповідальності щодо адміністративного обслуговування освіти в регіонах у контексті створення об’єднаних територіальних громад в Україні.

В оновленому нормативному забезпеченні освіти з’являються нові ролі, які потрібно планувати і втілювати. Зокрема, ролі взаємодії школи з громадою, адвокації, комунікації. Новий Закон України “Про освіту”

наділяє освітні заклади роллю центрів громад [1].

У контексті реалізації реформи з децентралізації влади і посилення інституційної спроможності об'єднаних територіальних громад, що почала реалізовуватися з кінця 2014 р., в Україні почали створюватися опорні школи [6]. У цьому контексті середня освіта постала основою для об'єднання територіальних громад, адже була однією з основних делегованих державою функцій громад.

Опорні школи створювалися з метою значно покращити рівень освіти, зокрема, у сільській місцевості. Виходячи з пояснень, наданих у “Методичних рекомендаціях з розроблення положення про структурний підрозділ освіти виконавчого органу об'єднаної територіальної громади” (лист Міністерства освіти і науки України від 30.12.2015 р. № 1/9-633), передбачається, що управління та фінансування поза-шкільних, дошкільних навчальних закладів, початкової та базової шкіл (до 9-го класу) передаються на рівень об'єднаних громад. Управління старшою профільною школою мало б здійснюватися на рівні вище, ніж об'єднана громада (у Польщі — це рівень повіту). Однак, оскільки в Україні децентралізаційні процеси не передбачають створення повітів, а школи I, II, III ступенів поки не відокремлені по всій території країни — старша школа поки управлятиметься теж громадою. На рівні області передбачається здійснення управління професійною школою.

Управління освітою органом місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади суттєво

відрізняється від адміністрування мережею освітніх закладів з боку районних державних адміністрацій у попередній системі управління. По-перше, орган управління освітою ОТГ має повноваження, окрім операційного (забезпечення поточної діяльності освітньої мережі громади), і ще на стратегічному (планування і прогнозування розвитку системи освіти в ОТГ) рівнях. По-друге, якщо керівника органу адміністративного обслуговування освітою в ОТГ призначає голова ОТГ, який обирається громадою ОТГ, то завідувача районного відділу освіти призначав на посаду керівник районної державної адміністрації, призначений, своєю чергою, Президентом (без участі громади). Звідси, орган управління освітою, як і вся система місцевої влади в ОТГ, насамперед, підзвітна громаді, і діє в її інтересах. Також адміністративне обслуговування мережі закладів освіти в ОТГ спрямоване на максимальне делегування навчально-методичних повноважень на рівень самих навчальних закладів. Тобто йдеться про розширення автономії шкіл [7].

Об'єднані територіальні громади отримали більші повноваження і ресурси, але, з іншого боку, опиняються перед великими викликами, зокрема тим, як загосподарювати освітню мережу в умовах демографічної кризи й обмеженого фінансування. Це породжує додатковий запит на відповідальних та компетентних місцевих лідерів.

Згідно з чинним законодавством, об'єднана територіальна громада може утворити власний або спільний з кількома іншими громадами орган

управління освітою чи делегувати відповідні повноваження одному із суб'єктів співробітництва [7]. Важливим елементом створення ефективної системи адміністративного обслуговування освіти об'єднаної громади є делегування адміністративних повноважень на рівень навчальних закладів у поєднанні з належним управлінням усередині самого закладу. Це, через оптимізацію структури виконавчих органів громади, дає змогу істотно зекономити кошти.

Формування об'єднаних територіальних громад створює більше можливостей місцевим жителям для безпосереднього впливу на надання якісних освітніх послуг, зокрема вирішувати питання матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів. Об'єднані територіальні громади самостійно вирішують питання мережі дошкільних навчальних закладів, шкіл (які громади матимуть змогу утримувати), тобто йдеться про створення найоптимальнішої для громади мережі закладів освіти. Для фінансування шкіл (поточні видатки) об'єднана територіальна громада отримує з державного бюджету України освітню субвенцію, що розраховується за кількістю учнів з урахуванням низки коефіцієнтів. Капітальні видатки шкіл мають бути профінансовані з бюджету об'єднаної територіальної громади, однак і кошти субвенції можуть бути спрямовані на капітальні видатки, якщо не буде боргів за захищеними статтями. Так само, за наявної можливості, поточні видатки шкіл можуть дофінансовуватись з бюджетів громад. Залишки коштів субвенції наприкінці бюджетного року зали-

шаються у школах і можуть використовуватися на забезпечення капітальних видатків.

Перший конкурс на створення опорних шкіл в регіонах відбувся навесні 2015 р. Наразі кожна ОТГ самостійно вирішує питання про створення опорних шкіл, що відіграють своєрідну функцію центру освітнього округу, який включає заклади освіти ОТГ. Кожна ОТГ повинна мати філії, якими можуть бути початкові школи або школи II ступеня (основна школа). Станом на 01.11.2017 р. в Україні налічувалося 450 шкіл та 900 їх філій [6].

Щодо змістовних перетворень освіти, то розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 р.” було затверджено План заходів щодо запровадження Концепції Нової української школи у ЗНЗ I ступеня на 2017–2018 рр. Відповідно до Плану з вересня 2017 р. в Україні запрацювало 100 шкіл, які пілтують Нову українську школу з використанням проекту нового Державного стандарту початкової загальної освіти та методики “навчання дією”, закладеного у його зміст. На підставі цього пілотування та громадського обговорення, готується фінальна версія Державного стандарту початкової загальної освіти. Зміст початкової освіти, виходячи з нового стандарту, розроблено на основі компетентнісного підходу. Стандарт передбачає інтегроване навчання у початковій школі, партнерство вчителя та учня в освітньому процесі.

Важливо, що серед ключових компетентностей, визначених у концепції “Нова українська школа”, є соціальні та громадянські компетентності.

Із січня 2018 р. в Україні вчителі початкових класів шкіл, які набиратимуть першокласників у 2018 р., проходять спеціальну тренінгову підготовку для того, щоб почати впровадження підходів Нової української школи з 2018 р. по всій Україні та працювати з використанням нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Ще у серпні 2016 року Колегія Міністерства освіти і науки України схвалила зміни, внесені до 13 навчальних програм для школярів початкових класів, що надають більшу свободу вчителю, а індивідуальність учня визначають основним фактором освітньої діяльності. Проект нового Державного стандарту початкової загальної освіти, що наразі перебуває на етапі громадського обговорення, містить окрему спеціальну “громадянську та історичну” освітню галузь зі змістовими лініями, що передбачають формування громадянських компетентностей. Відповідно до означених освітніх змін, у червні 2017 р. було оновлено навчальні програми для 5–9 класів (основна школа). З метою ефективного поєднання кількох освітніх завдань у процесі викладання усіх шкільних предметів було введено чотири наскрізні тематичні лінії, зокрема і “громадянську відповідальність”. Робота з оновлення програм здійснювалась за принципом “від предметоцентризму до дитиноцентризму”, забезпечивши зрівноваження знаннєвого і компетентнісного компонентів змісту освіти. Оновлен-

ня навчальних програм стало дієвим інструментом для запровадження інноваційних методик навчання.

Серед виховних напрямів у сучасній Україні найактуальнішими виступають національно-патріотичне, громадянське виховання як основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності та закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь. Відповідно, наказом МОН України “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді” від 16.06.2015 № 641 було затверджено власне Концепцію, а також “Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах”. Наразі на етапі обговорення знаходиться проект нової Концепції громадянської освіти в Україні

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ініційовані освітні зміни в сучасній Україні носять структурний (новий Закон України “Про освіту”, створення опорних шкіл, Концепція “Нова українська школа”) та змістовий (нові програми та державні стандарти) характер.

Водночас оновлене нормативно-правове забезпечення освітньої галузі розширює рамки професійної свободи вчительства і, звідси, встановлює високі вимоги до професіоналізму педагогів. Зміну фокусу освітньої діяльності новаціями задекларовано у бік практики, інтерактивності та функціональності. Учитель тепер буде створювати освітні та навчальні програми відпо-

відно до потреб учнів та локальних громад, облаштовуватиме відкрите навчальне середовище, беручи до уваги потенціал школи і залучаючи до освітнього процесу партнерів.

Однак визначені в оновленому нормативному забезпеченні освіти в Україні методики діяльнісного та проблемно-пошукового підходу вимагають відповідних умов навчально-виховного процесу. Наприклад, прийнявши виклик інтегрувати освіту для демократичного громадянства та з прав людини у систему навчання, школа стає перед необхідністю перекоструювати шкільне життя на демократичних засадах та створити нову навчальну модель для здійснення демократичної освіти. Якщо учні набувають знань через пасивні форми навчання, то компетентностей — лише через пізнавальні форми (демонстрація, практика і тренування). Активний учень стає активним громадянином; школа, шкільне оточення та клас стають мікросуспільством. Як і саме суспільство, шкільне середовище не позбавлене конфліктів чи проблемних ситуацій. Саме в таких умовах для учнів з'являється можливість навчитися свідомо визначати власні інтереси та отримати досвід громадянської активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про освіту*: Закон України від 5 вересня 2017 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. *Educational changes* [Internet Resources] / University of Newcastle. —

Mode to access : <http://www.slideshare.net/Rayedish/theories-of-educational-change>

3. *Blase J.* The Micropolitics of Educational Change and Reform: Cracking Open the Black Box [Internet Resources] / J. Blase & L. Björk // In A. Hargreaves, A. Lieberman, M. Fullan, & D. Hopkins (Eds.), *Second International Handbook of Educational Change*. — London, New York: Springer, 2010. — P. 237–58). — Mode to access : <http://dx.doi.org/10.1007/978-90-481-2660-6>
4. *Cummings T.* Organization development and change / T. Cummings, C. Worley. — Mason : Cengage Learning, 2009. — 792 p.
5. *Stanley G.* Seven Principles for Change Management [Internet Resources] / Gordon Stanley // Paper presented at 'Sustainable Leadership in Education', Faculty of Education and Social Work, University of Sydney (22.09.2006). — 10 p. — Mode to access : http://sydney.edu.au/education_social_work/professional_learning/resources/papers/StanleyG_06_SustainableLeadership.pdf
6. *Опорні школи* : презентація [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/oporni-shkoli.html>
7. *Про затвердження* Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>

REFERENCES

1. *The Verkhovna Rada of Ukraine* (2017), The Law of Ukraine “On edu-

- cation”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 19 December 2017).
2. *Educational changes* (2015), University of Newcastle, available at: <http://www.slideshare.net/Rayedish/theories-of-educational-change> (Accessed 15 December 2017).
 3. *Blase J., & Björk L.* (2010). The Micropolitics of Educational Change and Reform: Cracking Open the Black Box. In A. Hargreaves, A. Lieberman, M. Fullan, & D. Hopkins (Eds.), *Second International Handbook of Educational Change* (p. 237–58). London, New York: Springer <http://dx.doi.org/10.1007/978-90-481-2660-6>
 4. *Gummings T. and Worley C.* (2009), *Organization Development and Change*, South-Western Cengage Learning, Mason.
 5. *Stanley G.* (2006). *Seven Principles for Change Management*. Retrieved May 18, 2016, from Faculty of Education and Social Work University of Sydney website, http://sydney.edu.au/education_social_work/professional_learning/resources/papers/StanleyG_06_SustainableLeadership.pdf
 6. *Basic Schools* [Електронний реєстр] / Ministry of Education and Science of Ukraine, available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/oporni-shkoli.html> (Accessed 15 December 2017).
 7. *Cabinet of Ministers of Ukraine* (2015), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Methods of formation of capable territorial communities”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> (Accessed 19 December 2017).